

תשובה

כתב הגאון ר' יוסף שאול נתנזון, בספרו **דברי שאול**, מהדורא רביעאה, פרשת וישלח:

ויירא יעקב מאד ויצר לו [בראשית לב ח]. במדרש [בראשית רבה עו ב]. ללמדך, שאין הבטחה לצדיקים בעולם הזה. הכונה לפי עניות דעתי, על פי מה שכתב רב סעדיה גאון, **בספר האמונות**, שבכל יום הוא שב בתשובה; שמכיר יותר הבורא ויודע שאתמול היה חוטא – שלא הכיר הבורא וגדולתו כל כך. עכ"ל הגרי"ש.

והנה בספר **האמונות והדעות** לא מצאנו זכר לזה, אבל כן כתוב **בחובות הלבבות**, שער (ג) **עבודת האלוהים**, פרק ג, הפן החמישי:

וכבר נאמר על קצת הפרושים, שהיו כל ימיהם בתשובה, מפני שהיו מחדשים בכל יום תשובה בעבור תוספת הכרתם בגדולת הא' בכל יום, וקצורם במה שהם חייבים לו מן העבודה בשעבר. כמו שאמר דוד המלך עליו השלום **יום ליום יביע אמר וגו'** [תהלים יט ג]. **ואומר פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך** [תהלים קיט קלו].

ואולם בספרים מסופר מעשה ברס"ג שהיה נוהג כן.

המקור הראשון הוא, כנראה, ספר **סדורו של שבת**, לר' חיים מטשרנוביץ, ח"ב, דרוש ג, פרק ג, מאמר ה:

על דרך ששמעתי בשם רב סעדיה גאון, שפעם אחת בא אצלו אחד מתלמידיו פתאם בלילה ומצא אותו שהיה מתגלגל בשלג. והיה התלמיד עומד משתומם ונחרד ונרתת. ואמר לו: רבי, רבי, כלום חס ושלוש אתם צריכין לתשובה ביסורים וסגופים גדולים כאלה? ואם הדרת כבודו, שמעולם נשמר מכל לכלוך והרהור עברה, מסגף עצמו כך; מה נעשה עוד אנחנו, אזובי קיר, מלאים פשעים ועונות מנעורינו? הלא לא יספיק לנו כל מיני צער ויסורים בסגופים גדולים מרים כמות, לפי ערך הדרת מעלת כבוד תורתו שיהיה צריך לגלגול שלג.

והשיב לו: תדע, שמעולם לא עשיתי כזאת, כי ידעתי בנפשי שלא עברתי על עברה כזו חס ושלום שאהיה צריך לכה. ואך למדתי דרך הזה מבעל הבית אחד שבאתי לבית מלונו ונתאכסנתי אצלו, והוא לא היה מכיר בי, אם אני בעל תורה או לא, וכבדני בערך הכבוד שעושים לכל אדם מהמוני עם בני ישראל. ואחר כך יצא הקול בעיר שאני באתי לשם, ונתאספו כל בני העיר אנשים נשים וטף, ובאו כלם לכבודי, כדרך אנשי ישראל, שכבוד תלמיד חכם יקר בעיניהם, וכלם מכבדין אותי ומספרין בשבחי ומשמיין אותי למאד. ובראות בעל הבית שכן הוא, התחיל גם הוא אחר כך לכבדני בכבוד גדול נורא מאוד ולעשות לי כל מיני יקר וגדולה כפי השגת ידו ויותר.

וכשרציתי לצאת משם לשום לדרך פעמי, וכל בני הקהלה עומדים ללווני, ויפול בעל הבית לפני רגלי ויבך ויתחנן לי לאמר: ימחל נא כבוד תורתו לי על כבודו. ואמרתי לו: הלוא כל הכבוד הזה עשית לי מאשר היה בידך ובכחך לעשות, ומה היית יכול לעשות עוד בכבודי? והשיבני: אני מפיסו על השעה הראשונה, שלא הייתי יודע במעלת גדולת אדוננו מורנו ורבנו, ולא כבדתני]ו בכבוד הראוי לכבודו הרמתה, רק כפי שמכבדין שאר אנשים, על זה אני נופל לפני רגלי אדוננו מורנו ורבנו ומבקש מלפניו: יסלח אדוני לעבדו על מעט הכבוד שעשיתי לו, שלא ידעתי אז בגדולת אדוננו מורנו ורבנו.

ואלה הדברים נכנסו בתוך מעמקי לבי: אם בכבוד בשר ודם נפל לפני בבכי ובתחנונים שאסלח לו על העבר, מכל שכן דכל שכן בגדולת יוצר בראשית, שידעתי בטוב אשר עתה נתרבה הדעת וההכרה אצלי ביותר ויותר מאשר ידעתי מאז, ועתה גדלה עבודתי ויראתי ואהבתי אליו ביתר שאת לפי ערך גדולת ההכרה בו. ועל העבר אני מתחנן ומבקש מלפניו ומסגף עצמי בסגופים האלה, שימחל לי על מעוט עבודתי וקטנות יראתי ואהבתי בימים שעברו, כי מצער היא מאוד לפי ערך העבודה שראוי לעבדו בפחד ובאימה, כאשר עתה אני מכיר בו. ולא זו בלבד שהוא בחינת הכלליות תשובה על העבר, אף גם בעזרת השם יתברך בכל יום ויום אני מכיר יותר בגדולתו לפי שכלי, ועבודה רבה נוספת אלי בכל עת, ובכל יום אני מתחרט ועושה תשובה שלמה על יום אתמול כי יעבר במעוט הכבוד הראוי, לפי אשר ידעתי ביום זה.

מספר **סדורו של שבת** נכנס המעשה לסדור התפלה **סדר עבודה ומורה דרך**, לר' אהרן בר' יחיאל מיכל ממיכילישאק, סלאוויטא **תקפא**, לפסח, דף רלב ע"ד. ומשם נכנס לספר **תוכחת חיים**, לר' חיים פלאג'י, ח"ג, פרשת תזריע (אזמיר **תרלד**, דף טז ע"ב – יז ע"א):

כאשר סופר מעשה שהיה ברבינו סעדיה גאון ז"ל, הובא בס' שים שלום, ונדפס בס' סידור תפילה מרבני אשכנז ז"ל, הנקרא בשם ס' עבודה ומורה דרך, מוסר השכל לפסח, דרל"ב ע"ד, שכתב וז"ל – – –

הנוטריקון סש"ש פוענח בטעות: ס' שים שלום!

כן נכנס לספר התגלות הצדיקים, לר' שלמה גבריאל רוזנטל, ווארשא תרסה, דף 38.

נוסח שני מצאנו בספר בן איש חיל, חלק רביעי; דרשות לארבע שבתות השנה (תשובה [...], זכור [...], הגדול [...], כלה), אשר דרש [...] ר' יוסף חיים [מבבל [...]], הועתק לראשונה מעצם כתב ידו הקדושה, ערך והכין לדפוס הרב דוד יהודיף, ירושלים תשלט, עמ' רמד (דרשה לשבת תשובה תרכו):

ע"ד מ"ש הרב "נחל אשכול" ז"ל במעשה של רבינו סעדיה גאון זלה"ה [א"ה]: חסר בכת"י המעשה, ולתועלת המעיינים העתקנוהו מכת"י הרב במקום אחר.

מעשה ברבינו סעדיה גאון ז"ל, שהתאכסן אצל בעה"ב אחד בדרך, כמה ימים. ובכל יום המאוחר מחבירו עשה הבעה"ב הנז' סעודה גדולה, בכבוד גדול יותר מיום העבר, היפך מנהג המכניס אורחים*. ויפלא הדבר בעיני הגאון ז"ל. אח"כ כשנסע הגאון ז"ל לדרכו, בא בעה"ב לפניו לבקש ממנו שימחול לו, אולי פגם בכבודו ואולי לא עשה לו כראוי לפי מעלתו. ויפלא הדבר יותר בעיני הגאון ז"ל. ויאמר לו: הלא בכל יום הוספת לכבדני, מה שלא ראיתי כזאת, מנהג זה היפך מנהג העולם. והשיב לו, כי גם הוא מנהגו בשאר אורחים כמנהג העולם, ואמנם מר שאני, כי ראיתי בכל יום תוספת במעלותיך וצדקתך יותר מיום אתמול, ולכן הוספתי בכבודך יותר. ואפשר שלא ראיתי עדיין כראוי בצדקתך, ולכן יראתי פן לא יצאתי ידי חובתי, ושואל אני מחילה גמורה.

ויהי כאשר שמע רבינו סעדיה גאון כל זאת, אז התחיל להתענות ולסגף עצמו ולהתגלגל בשלג, כמו בעל תשובה. ויפלא הדבר בעיני הרואים, ושאלו אותו על מה זה הוא עושה כן? והשיב, שדן קל וחומר בעצמו מבעה"ב הנז', על שהפציר בו שימחול על כבודו, מפני שראה שכל יום נראה בו תוספת צדקות ומעלה, ואולי לא יצא ידי חובתו לפי כבודו. מכל שכן אני, שרואה

* הכונה לתנחומא פינחס יז: למדך תורה דרך ארץ מן הקרבנות, שאם ילך אדם לאבסניא וקבלו, ביום ראשון מקבלו יפה ומאכילו עופות, בשני מאכילו דגים, בשלישי גבינה [נ"א: בשר], ברביעי מאכילו ירק, כך פוחת והולך עד שמאכילו קטניות.

בכל יום גדולת הבורא בתוספת, ומחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית, לכך אני עושה תשובה על שלא הבינתי בזאת מנעורי עד עתה.

נוסח שלישי הביא ר' אהרן ראטה, בספרו **טהרת הקודש**, מאמר תשובת המשקל, פרק ג:

לכן נהגו כל הצדיקים הקדושים שהיו מיום מתן תורתנו הקדושה ואילך, שהיו כל ימיהם בתשובה, כי לא ידע שום אדם עד היכן מגיע ערך פגמיו, ועד היכן ערך תיקוני נפשו, כי הגדול לפי ערך השגתו צריך יותר לתשובה, וכפי שנתגדל השגתו היום יותר מדאמתמול נצרך לתשובה יותר גדולה ביתר שאת מן הימים הקודמים.

כמו שהיה מעשה אצל רבינו סעדיא גאון, שבא תלמיד לביתו ומצא אותו מתגולל בארץ בתשובה גדולה ובסיגופים. ושאל אותו: רבינו, הלא ידענו שלא עברת עבירות כאלו מימך, שתצטרך לתשובה גדולה כזו. והשיב לו: אמת הדברים, רק בעל הבית אחד גרם לי זה התשובה. וסיפר לו, שנתארח בישוב אחד אצל בעה"ב, ולא ידעו שם מי הוא, כי לא הכירו אותו, אך עם כל זה כיבד אותו הבעה"ב בכבוד גדול, כי הכיר בו שהוא אדם חשוב. וקודם נסיעתו מאותו המקום נודע לבעה"ב שהאורח החשוב הוא רבינו סעדיא גאון, וכיון שנודע לו זאת, בא ונפל לפניו ארצה ופייס אותו בפיוסים רבים, כי לא ידע מי הוא לכבדו לפי ערכו הרם. ושאלהו הגאון: מה חסרת לי מהכבוד, הלא כבדתני בכל כחך. והשיב הבעה"ב: רבינו, אני כבדתך לפי ערך כבוד ת"ח, אבל לא לפי ערך שצריך לכבד את רבינו סעדיא גאון. ומאז התבוננתי, הלא אני רק בשר ודם, והוא כיבד אותי בכל כחו ממש, עם כל זה התנפל ככה לפני רגלי והתנצל לפני על מה שלא כיבד אותי עוד יותר ויותר כפי הכרתו החדשה, מכל שכן דכל שכן שאני עובד לבורא עולם, אל גדול גבור ונורא, יוצר כל היצורים ובורא כל הנבראים, וברא אותי יש מאין, ואני זוכה ומשיג בכל יום יותר ויותר מגדולתו ורוממותו ית"ש, א"כ אמת שלפי השגתי הקודמת אולי היה נחשב קצת עבודתי, אבל לפי ערך השגתי של היום לא היה נחשב עבודתי של אתמול ממש לכלום, א"כ מוכרח אני לשוב בכל פעם בתשובה על עבודתי הקדומה, שלא היה כרצון ה', לפי ערך גדולתו ורוממותו, ולפי ערך ידיעתי והשגתי החדשה.

וזה סיפר רבינו הבעש"ט חק' זי"ע לתלמידיו, ואמר להם: ככה צריך להיות עבודת בר ישראל, שצריך בכל פעם לפסול עבודתו ותשובתו של אתמול. ואנחנו הלוואי שנזכה לזה, לחלק קטן מן הקטנים, כטפה מן הים מן עבודה הלזו. וכל זה שייך לענין תשובה הפרטית, לכל איש לפי ערכו והשגתו.

כן הובא המעשה, בקצרה, בסוף ספר **משמחי לב**, אשר אספתי ולקטתי מאמרין קדישין, ששמעתי בעצמי מצדיקים קדושים מפורסמים, וגם מה ששמעתי מאנשים י"ד [יראי ד'] חסידים, ששמעו הם מצדיקים קדושים מפורסמים, אנכי הצעיר ישראל **פערילמוטער**, לבוב **תרסט**, דף י ע"א:

לאדם יש שני עינים, באחת להשגיח שפלות עצמו, ובעין אחת להשגיח גדלות הבורא ברוך הוא. וקרח לא הביט רק גד[ו]לת הבוב"ה, אבל שפלות עצמו לא הביט. זה אמר דהע"ה **עששה מכעס עיני** [תהלים ו ח], זה עין הגשמי, כי עין הרוחני' שהשגיח על גדלות הבוב"ה לא יכול לבוא לידי כעס, מחמת פחד הבוב"ה. וכמה פעמים מצינו רק עיני בחיריק **ותב(יט) עיני בשורי** [תהלים צב יב].

אמרתי לאדומ"ר שיחי': הלא כתיב **פלגי מים ירדו עיני** [תהלים קיט קלן], כתיב בקמץ, שתי עינים? אמר: איתא בשם רבינו **סעדיה גאון**, שמצאו אותו תלמידיו, שעשה גילגול שלג וסגופים. והיה לפלא בעיני תלמידיו, הלא ידעו מגודל צדקתו שלא עבר ח"ו שום עבירה. אמר להם: לא יהיה חידוש בעיניכם. כי פעם אחת נתארחתי אצל בעה"ב אחד, שלא היה מכיר אותי. אעפ"י כן כיבד אותי. אח"כ נתודע הדבר לאנשי העיר, שבאתי. באו אלי כל האנשים שהיו מכירים אותי. וכאשר נודע להבעה"ב שאני הוא, בא לפני הבעה"ב בבקשה שאמחול לו. אמרתי: לא חטאתם נגדי, ח"ו. השיב לי: אם הייתי יודע מי אתם, הייתי עשיתי לכם כבוד יותר. א"כ למדתי ממנו מדה טובה, כי בכל יום אני רואה ומבין יותר (תענוג) הבוב"ה, אני רואה שיום אתמול לא עשיתי שום גדלות עבודה, לעבוד את הבוב"ה כפי ערכו. על כן צריכים לה[ת]גלגל (כשלג) [בשלג]. עכ"ל. לזה אמר דהע"ה: שתי עיני זלגו **מים על לא שמרו תורתך**, כי בכל יום ויום אני מכיר יותר בכבוד הבוב"ה [עי' בראש הערך, **מחובות הלבבות**].

נוסח מורחב מצאנו בספר **יד אהרן**, לר' אהרן **צבי בר'** משה יהודה אשכנזי, שאלוניק **תקצט**, דף מז ע"ב – מט ע"א:

ולי נראה, שזהו שאמרו ז"ל (וכי יראה) [אטו יראת שמים] מלתא זוטרתא [היא]? אמרו אין לגבי משה מילתא זוטרתא (הוה) [היא]. ברכות (דל"ה) [דף לג, סוף ע"ב]. ועל זה אתן קולי ואשא משלי, אשר רבינו **סעדיה גאון** בא לו פעם אחת למקום שאינם מכירים אותו, ונכנס בעקיפין לבית גביר אחד, והגביר לא היה בבית, ואשתו לא יכולה להעיז לדוחפו לחוץ, אבל לא רצתה אפילו לרא[ו]ת פניו. ובלילה הם אכלו ושתו, ולרבינו **סעדיה גאון** לא נתנו אלא פת חריבה. אמר רסע"ה: **טוב פת חרבה ושלוח בה** [משלי יז א]. באמרה

סעודה שאינה מספקת לבעל היא [עי' רמב"ם, הלכות תשובה ד ד]. כשבא הבע"ה סיפרה לו, שעני אחד דחק את עצמו לבית, ונתתי לו פת, והוא קילל אותנו. והבע"ה לא נתן לו שלום כלל. וביום אחר, כיון שראה זה הגביר שאינו הולך מביתו, צוה שלא ליתן לו אפילו פת. ואמר רסע"ה: גם זו לטובה, **ובת** (טוח) **[טות – לה"כ בדניאל ו יט]**.

וכן עברו כמה ימים, ובא כתב מן הרי"ש גלותא לזה הגביר, לאמר: דע לך, כי צריך לבוא לביתך רבינו סעדיא גאון, ותקבלו בסבר פנים יפות, כי חד בדרא הוא. וכיון שבא לזה הגביר כתב מהריש גלותא, שמח עלי גיל באמרו: עכשיו אני פוטר את העני מביתי. ובא לביתו ואמר לרס"ה: אדוני, דע לך, כי צריך לבא לבית רבס"הג. בכן ילך מעלתו באשר ימצא, כי היום או למחר צריך לבא הגאון. ונתקבצו רעיו וקרוביו של הגביר, ואמרו: מעלתו צריך לקום מכאן, כי אין כבודו לישב עם עני אחד כמותו. ויען רבס"ה: בני, אם יהיה רבס"ה יותר גדול ממני, אזי אני הולך לי מכאן. ומה גם שאיני מטריח עליכם כלל, ואם יבא הגאון אפילו בחצי הלילה, אני שולף חפצי לאחורי ואלך לי. ואף גם זאת בני, שגדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה [שבת קכז סוף ע"א]. ואמרו הגביר ואשתו, שהוא מקלל אנו[תנו, הכל בלא טוב. ואמר רבס"ה: ח"ו, אין אני מקלל לשום בר ישראל. אתה לא הבנת, שכך הוא מרגלא בפומאי לומר בכל פעם: **גם זו לטובה**.

וצער גדול קיבל הגאון, אבל אמר בדעתו: מה לי לעשות, יען שאין מכירים אותי, ועת הגשמים הוא, באי אפשר לזוז מכאן. והנה אחר כמה ימים נכנסו לזה הבית (שתי) [שני] חכמים והתחילו לספר עם הגאון, וכשיצאו אמרו: כמדומה, שזה חכם גדול. וכיון ששמעה הגברת, אמרה דרך שחוק: זהו איזה עני מדולדל. ואמרו החכמים להגבירה: בשביל כבודך אנחנו חוזרים לבחון אותו (לתהי בקנקנו) [לתהות על קנקנו]. וכשהתחילו לדבר עמו, לא היו מבינים מה שהוא סח. ואמרו להגבירה: אין אנחנו מבינים מה שהוא אומר. אנחנו הולכים להרב. וכיון שסיפרו להרב מה שאמר להם, ואמר הרב: אני גם כן איני יודע, אבל ניכר שהוא חכם גדול.

עודם מדברים (ושתי) [ושני] חכמים גדולים מעיר של הרי"ש גלותא באו ושאלו: העבר דרך כאן רס"ה? והשיב הרב: לא. ובתוך כך אמר אחד מן הא[ו]רחים: ומה דעתכם, שהגאון הולך בקול רעש גדול אדיר וחזק? לא, כי אם בקול דממה דקה, והוא הליכתו כדרך העניים. וכיון ששמעו (השתי) [שני] החכמים, שסיפרו קודם עם הגאון ולא הבינו מה שהוא סח, ואמרו [אל] האורחים: ודמות תבניתו כיצד? ואמרו: כך וכך. והבינו, שזה ממש כמו העני היושב בבית של הגביר. ואמרו האורחים: ונלך להכירו. וכיון שנכנסו,

תכף נפלו לנשק ידיו ורגליו. והלכו להרב לאמר: הנה רבינו סעדיא הגאון הוא. וכשומעו הרב, לקח כל בני הישיבה, והלכו לבקרו, ועשו לו כבוד, כשם שמגיע לו.

וכראות הגבירה כל הכבוד שעשה לו הרב, ושמעה שאומרים שזהו הגאון, והלכה וספרה לבעל. וקם בבהלה, ובא לביתו, ונשק ידי הגאון ואמר: אד[ו]ני ימחול מה שלא כבדנוך. ואמר הגאון: בודאי שמחלתי לך. וגם זאת, שלא היה לי שום (תערומת) [תרעומת] עלך. וגם הגבירה ג"כ באתה לפני הגאון, בגילגול מחילות. ואמר: מחול לך. וגם שום כעס לא היה לי, יען שאינך מכרת אותי. ואחר שעה קלה באו האשה והדר בעלה בעשר חלות, בבכי ובתחנונים, לאמר: ימחול לנו, כי חטאנו, שלא כבדנוך. ואמר הגאון: חי ה', שלא יש לי שום דבר בלבי.

וכך בכל שעה שהיו זוכרים היו מתחרטים, אפילו בינם לבין עצמם, כשהיו מזכירים, לאמר: אוי לנו, כיון שזכינו שבא הגאון לביתינו, ולא נתננו לו אפילו מעט פת. וכן כל ימיהם. ואפילו שכבר הגאון הלך לדרכו, במסתרים תבכה נפשם, בכל (את) [עת] הזכירם.

וזהו שאמרו: אין, גבי משה מילתא זוטרתא (היה) [היא]. רצוני בזה, לגבי משה כו' היה יראה רוממות דבר קטן, מדאזוטור בעיניו, כמדומה, שמועט יראה יש לו. ובכל פעם שהיה מזכיר, היה א[ו]מר, שעדין לא יש לי יראה. כי כנגד גדולת ה', ואפילו שאמר לו השם: (והודעתין) [ואדעך] בשם [שמות לג יז], הרצון, שאני מודיע לכל באי עולם, כי שמך כשמי, שיקראו א[ו]תך בשם ה', אעפ"כ היה בעיניו דבר קטן, והיה רואה את עצמו כאילו לא יש לו יראת שמים. כי כל מה שהיה לו יותר ויותר יראה, היה נראה כאילו לא נכנס לה.

ובספר **בית אהרן**, לר' אהרן מקארלין, פרשת וישב (בראדי **תרלה**, דף 76, סוף ע"א):

והוא נער. כי הוא בכל פעם, בבחינת **נער**. **נער הייתי גם זקנתי** [תהלים לו כה]. וצריך להתחדש בכל פעם, כמו שכתוב **תתחדש כנשר נעורייכי** [תהלים קג ה]. ולכך נמשלו ישראל כלבנה, שהיא מתחדשת בכל פעם, כמו שאנו אומרים **שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן**. ומהו ענין החידוש, שנתמעט אורה (ב)כדי שתתחדש אח"כ ביתר שאת. ועבודת האדם הוא גם כן על דרך זה. כי לאחר שעבר היום, והוא חושב מה הוא ומה עבודתו, הוא מתחיל עבודתו למחר מחדש, ומתחיל בעובדות חדשות, ומלחמת היצר מחדש, כאלו לא עשה עד הנה כלום.

ובתוך הדברים סיפר **המעשה מר' סעדיה גאון ז"ל**, שנתארח אצל בעל הבית אחד כו', מאז עשה בכל יום תשובה על יום שלפניו. וזאת תורת האדם בכל יום, עד עת קץ. וזהו **והוא נער**. וסיים בשם אביו הקדוש זצוק"ל.

ובספר **בית אברהם**, לר' אברהם [וינברג] מסלונימא, חנוכה, נר ג (ירושלים **תשיח**, דף לט ע"א):

... הצדיק גמור, אם כי עושה תשובה, אך ביחד עם זה **הולך ואור**, כל מה שמכיר ורואה יותר בגדלות הבורא. וכמובא בספרים, מה שהיה אצל ר' סעדיה גאון, שנתאכסן אצל אחד, שלא הכירו מי הוא, ואחר כך, כשנודע לו כי הוא ר' סעדיה גאון, בקש ממנו שימחל לו על מה שלא כבדו כראוי וכנכון לגאון זה. כששמע הגאון את דבריו, נפל ארצה ובכה. ומה זה שכבדו, אך היות ולא ידע את גדולתו כראוי, מבקש ממנו מחילה, כאלו פגם בכבודו, כל שכן לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה וכו'. וזה דרך צדיקים, כל מה שרואה יותר גדלות הבורא, **הולך ואור**.

ובספר **גנזי ישראל**, מועדים, תורת [...] רבי ישראל [פרידמן...] מטשורטקוב, ירושלים **תשמז**, ראש השנה, שנת **תרפה**, דף כב ע"ב:

התשובה היא מצות עשה מתרי"ג מצוות. ויש להתבונן, איך צוה הקב"ה דבר, שלכאורה אי אפשר לקיימו כי אם על ידי חטא?

אך הענין הוא. כי **יסופר מרבינו סעדיה גאון ז"ל**, איך שתלמידיו ראוהו פעם אחת בוכה ומתאנח למאוד, ומסגף את נפשו ביותר, ושאלו אותו: מה זה ועל מה זה, הכי עבר חלילה עבירות כה חמורות. והשיב להם: לפני זמן מה התארחתי אצל אחד אשר לא הכירני, ובכל זאת כבדני וסיפק לי כל צרכי; כי היה איש חסד ואוהב אורחים.

לאחר עבור ימים אחדים, נודע לו מי אנכי; ואז הרבה לכבדני ביתר שאת, ועשה סעודות גדולות לכבודי. וכאשר נפרדתי מאתו, בכה והתחנן, שאסלח לו על שלא כבדני בימים הראשונים כראוי; כי אז לא ידע מי אנכי.

ומאד נתתי על לבי: הלא בכל יום ויום אני מכיר ומשיג יותר מגדולתו של הקב"ה, וצריך לעשות תשובה על הימים שעברו, שעדיין לא (הכיר) [הכרתי] בגדולתו; וממילא לא (עבדהו) [עבדתיו] כראוי.

והנה, על תשובה כזו צוותה התורה, כי היא אינה תלויה בחטא. וזאת רמזו חז"ל, שסדרו ברכת התשובה אחר ברכת **חונן הדעת**; כי על ידי הדעת אשר נתוסף באדם בכל יום, הוא מוכרח תמיד לעשות תשובה על הימים שעברו.